

УДК 342.78

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.30>

Медвідь Людмила Петрівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення

Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ORCID ID: 0000-0002-0035-9748

ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ЩОДО ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

LEGISLATIVE AMENDMENTS REGARDING THE RIGHTS AND OBLIGATIONS OF MILITARY OFFICERS IN CONNECTION WITH THE IMPLEMENTATION OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

У статті розглянуто зміни законодавства щодо прав та обов'язків військовослужбовців в Україні, обумовлені запровадженням воєнного стану. Зокрема, з'ясовано, що з моменту запровадження воєнного стану в Україні одним із пріоритетних напрямків законодавчої діяльності є оновлення законодавства, яке регулює права та обов'язки військовослужбовців. У статті представлено новели законодавства щодо: права на пенсію; підстав припинення (розірвання) контрактів із Збройними Силами України; права на охорону здоров'я та медичну допомогу; обов'язків військовослужбовців; права на реабілітацію тощо. Зокрема, наведено перелік законодавчих актів щодо внесення змін до чинного законодавства у досліджуваній сфері та, шляхом комплексного застосування методів системного аналізу їх положень, а також порівняльного аналізу оновлених законодавчих положень із попередніми редакціями відповідних законів, встановлено низку змін: розширено коло осіб, які мають право на пенсії; розширено коло прав військовослужбовців із числа іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом; розширено коло військовослужбовців, які мають право на охорону здоров'я та медичну допомогу; розширено зміст права на медичну допомогу; закріплено право на «бойовий імунітет»; уточнено коло обов'язків військовослужбовців; розширено коло військовослужбовців, які мають право на реабілітацію тощо. Доведено, що загальний стан законодавства України, яке регулює права та обов'язки військовослужбовців в Україні, за час дії воєнного стану помітно покращився. У той же час, попри встановлений значний прогрес на шляху до удосконалення правового статусу військовослужбовців в умовах воєнного стану, увагу акцентовано на доцільності продовження активної законодавчої діяльності щодо регулювання прав та обов'язків військовослужбовців в Україні. Наголошується на необхідності подальших наукових досліджень законодавчих новел щодо прав та обов'язків військовослужбовців у зв'язку зі запровадженням в Україні воєнного стану. Зокрема, у частині регулювання прав та обов'язків, які не було розглянуто у цій статті, з огляду на її обмежений об'єм.

Ключові слова: законодавчі новели, права, обов'язки, військовослужбовці, воєнний стан в Україні.

The article examines the changes in legislation regarding the rights and duties of military personnel in Ukraine due to the introduction of martial law. In particular, it was found that since the introduction of martial law in Ukraine, one of the priority areas of legislative activity is the updating of the legislation that regulates the rights and duties of military personnel. The article presents new legislation regarding: the right to a pension; grounds for termination (termination) of contracts with the Armed Forces of Ukraine; rights to health care and medical assistance; duties of military personnel; rights to rehabilitation, etc. In particular, a list of legislative acts regarding amendments to the current legislation in the researched area is given and, through the comprehensive application of methods of systematic analysis of their provisions, as well as a comparative analysis of the updated legislative provisions with the previous editions of the relevant laws, a number of changes have been established: the circle of persons who have the right has been expanded retired; the range of rights of military servicemen from among foreigners and stateless persons undergoing military service under a contract has been expanded; the circle of military personnel has been expanded, who have the right to health care and medical assistance; the content of the right to medical assistance has been expanded; the right to «combat immunity» is established; the range of duties of military personnel has been clarified; the range of servicemen entitled to rehabilitation has been expanded, etc. It has been proven that the general state of Ukrainian legislation, which regulates the rights and duties of military personnel in Ukraine, improved significantly during the period of martial law. At the same time, despite the established significant progress on the way to improving the legal status of military personnel under martial law, attention is focused on the expediency of continuing active legislative activity regarding the regulation of the rights and duties of military personnel in Ukraine. It is emphasized the need for further scientific research of legislative amendments regarding the rights and duties of military personnel in connection with the introduction of martial law in Ukraine. In particular, in the part of regulation of rights and obligations, which was not considered in this article, given its limited scope.

Key words: legislative amendments, rights, duties, military personnel, martial law in Ukraine.

Постановка проблеми. У зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан [1]. Відповідно, військовозобов'язані, які були призвані на військову службу під час мобілізації, в особливий період, а також військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом набувають нового правового статусу у вигляді низки прав та обов'язків, які діють в умовах воєнного стану. Наявність у державі інституту військової служби, ефективне функціонування та виконання всіх конституційних завдань, які перед ним стоять, є запорукою забезпечення національної безпеки, що у свою чергу є однією з необхідних та базових категорій, на якій базується українська державність [2, с. 188]. Конституційна регламентація військової служби, її проходження відіграє важливу та, можливо, вирішальну роль у процесі належного забезпечення національної безпеки України та виконання інших конституційно значущих завдань [2, с. 57]. Відтак, регулюванню прав та обов'язків, осіб, які проходять військову службу і виконують зазначені завдання, присвячено низку нормативно-правових актів. Проте, попри доволі розгалужену систему нормативно-правових актів у цій сфері, правове регулювання прав та обов'язків військовослужбовців на час війни в Україні не можна визнати досконалим.

Аналіз досліджень і публікацій. Права та обов'язки військовослужбовців за законодавством України неодноразово привертала увагу таких вітчизняних вчених як: В.В. Богуцького, Г.І. Григоренка, І.І. Качана, В.Й. Пашинського, Б.М. Шамрая і інших та є предметом численних досліджень. Втім наукові дослідження присвячені безпосередньо законодавчим новелам у цій сфері, обумовленим запровадженням в Україні воєнного стану, наразі відсутні.

Мета статті – розглянути законодавчі новели щодо прав та обов'язків військовослужбовців у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, попри усі загрози та труднощі, Верховна Рада України активізувала законодавчу діяльність. Проаналізувавши весь масив прийнятих з моменту введення воєнного стану законодавчих актів, можна дійти висновку про те, що одним із пріоритетних напрямків нині є оновлення законодавства щодо прав та обов'язків військовослужбовців (станом на момент написання статті воєнний стан в Україні продовжує діяти [3; 4]).

Зокрема, до низки законів у цій сфері можна віднести: Закони України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» від 15 березня 2022 р. № 2121-ІХ» [5], «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2124-ІХ [6], «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад» від 1 квітня 2022 р. № 2170-ІХ [7], «Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану» від 1 квітня 2022 р. № 2171-ІХ [8], «Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо окремих питань проходження військової служби іноземцями та особами без громадянства» від 14 квітня 2022 р. № 2197-ІХ [9], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 24.03.2022 р. № 2153-ІХ [10].

Системний аналіз положень вищенаведених законодавчих актів у комплексному застосуванні із методом порівняльного аналізу оновлених законодавчих положень із попередніми редакціями відповідних законів, дає змогу виокремити низку законодавчих новел:

1) розширено коло осіб, які мають право на пенсії нарівні з військовослужбовцями строкової служби, у передбачених законом випадках: Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» [5] до таких віднесено, зокрема, «осіб з числа членів добровольчих формувань територіальних громад, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, каліцтва, контузії або захворювання, пов'язаного з виконанням ними завдань, необхідних для забезпечення

оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також на членів сімей осіб, які входили до складу добровольчих формувань територіальних громад та загинули (померли) внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час виконання ними завдань, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» [5]; Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад» [7] встановлено, що на членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони поширюються не лише гарантії соціального і правового захисту, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [11], а також гарантії передбачені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [12]. Себто закони визнають добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, добровольців територіальних громад, осіб, які увійшли до складу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» ветеранами війни [13].

2) розширено коло прав військовослужбовців із числа іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом в аспекті регулювання підстав припинення (розірвання): Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо окремих питань проходження військової служби іноземцями та особами без громадянства» закріплено право таких осіб на припинення (розірвання) контракту за власним бажанням [9].

3) розширено коло військовослужбовців, які мають право на безоплатну психологічну допомогу: крім осіб, які «брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи

виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах», відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» до таких також віднесено осіб, які брали участь «у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» [10]. Право на безоплатну психологічну допомогу зазначеним законом закріплено також за особами, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни та осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною [10]. Питання психологічної допомоги військовослужбовцям є досить актуальним питанням сьогодення. Оскільки від рівня психічного і фізичного здоров'я кожного окремого військовослужбовця залежить якість виконання ним своїх обов'язків, а отже і боєздатність Збройних Сил в цілому [14, с.167].

4) розширено зміст права на медичну допомогу: закріплено право надання медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації військовослужбовців України, які брали безпосередню участь у відсічі збройної агресії та забезпеченні національної безпеки, усуненні загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності в період дії воєнного стану, перебуваючи безпосередньо в районах здійснення зазначених заходів, у медичних закладах, що знаходяться межами України. Визначено, що у цьому випадку на згаданих військовослужбовців та супроводжуючий їх медичний персонал не поширюватимуться встановлені законодавством обмеження щодо виїзду громадян України за межі України [8].

5) закріплено право на «бойовий імунітет»: «бойовий імунітет – звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння),

настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення правил ведення війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [6].

6) уточнено коло обов'язків військовослужбовців: «військове командування, військовослужбовці, добровольці Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівники правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, особи, визначені Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), зобов'язані дотримуватися правил ведення війни та застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [6]; «командир (начальник) зобов'язаний: знати, дотримуватися особисто та вимагати від підлеглого особового складу неухильного дотримання норм міжнародного гуманітарного права» [6].

7) розширено коло військовослужбовців, які мають право на реабілітацію: відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», положення ст. 4 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю

в Україні» доповнено словосполученням «добровольців Сил територіальної оборони» [10] тощо.

Вищерозглянуті нововведення, на наш погляд, безперечно, варто визнати позитивним кроком на шляху до удосконалення правового статусу військовослужбовців в умовах воєнного стану. Зокрема, у частині регулювання прав та обов'язків військовослужбовців. Проте, попри це, станом на сьогодні, ще чимало питань, які потребують якомога найшвидшого вирішення у цій сфері, залишилися поза увагою законодавців.

Висновки. Реалії військового часу обумовили необхідність внесення значної кількості змін до законодавства України, яке забезпечує правове регулювання прав та обов'язків військовослужбовців в Україні. Так, зокрема: розширено коло осіб, які мають право на пенсії; розширено коло прав військовослужбовців із числа іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом; розширено коло військовослужбовців, як суб'єктів права на охорону здоров'я та медичну допомогу; розширено зміст права на медичну допомогу; закріплено право на «бойовий імунітет»; уточнено коло обов'язків військовослужбовців; розширено коло військовослужбовців, які мають право на реабілітацію тощо. Однак права та обов'язки військовослужбовців в умовах війни потребують подальшого удосконалення.

Насамкінець, зауважимо, що законодавчі новели щодо прав та обов'язків військовослужбовців у зв'язку зі запровадженням в Україні воєнного стану потребують подальших наукових досліджень. Зокрема, у частині регулювання прав та обов'язків, які не було розглянуто у цій статті, з огляду на її обмежений об'єм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
2. Григоренко Є.І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики : монографія. Харків : Право, 2010. 281 с.
3. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 21 квітня 2022 р. № 2212-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text>
4. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 22 травня 2022 р. № 2263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text>
7. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад» від 1 квітня 2022 р. № 2170-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2170-20#Text>

8. Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану» від 1 квітня 2022 р. № 2171-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-20#Text>

9. Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо окремих питань проходження військової служби іноземцями та особами без громадянства» від 14 квітня 2022 р. № 2197-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2197-20#Text>

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : Закон України від 24.03.2022 р. № 2153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-20#Text>

11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

13. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України 22.06.2000 р. № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1835-14>

14. Синиця А. М. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення прав і свобод військовослужбовців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. 220 с.